

УДК 338.48 (474.87)

І.І. Михайлюк

Закарпатський регіональний центр СЕiГД НАН України

**ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

I.I. Mikhaylyuk

*Transcarpathian Regional Centre
for Socio-Economic and Humanities Research of NAS of Ukraine*

TOURISM AND RECREATION TRANSCARPATHIAN REGION

У статті висвітлено туристично-рекреаційний потенціал Закарпатської області. Розглянуто такі складові туристично-рекреаційного потенціалу як бальнеологічні, лісові, водні, кліматичні та історико-культурні ресурси.

Ключові слова: туристично-рекреаційний потенціал, туристичні ресурси.

В статье освещен туристско-рекреационный потенциал Закарпатья. Рассмотрено такие составляющие туристско-рекреационного потенциала, как бальнеологические, водные, климатические и историко-культурные ресурсы.

Ключевые слова: туристско-рекреационный потенциал, туристические ресурсы.

Profitability depends on the tourism industry unique recreational resources of their stocks and concentration in specific areas of space on their conservation status and opportunities in the short and long term.

Recreation and tourism resources are limited – their involvement in economic turnover should consider their bandwidth capacity – the maximum load that tourist activities can make to tourism and recreational resources without prejudice to their normal reproduction.

© Михайлюк І.І., 2016

The combination of natural and man-made recreational resources and opportunities to use them effectively and have recreational potential.

Progressive development of recreational and tourism industry in the Carpathian region of Ukraine today is not possible without effective use of the tourism potential of the region for the purposes of tourism products without the formation of a modern infrastructure based on strategic management and interaction of large, medium and small businesses and to attract domestic and foreign investments.

The study aims to reveal the natural resources and recreational potential of Transcarpathian region.

Transcarpathian region occupies a favorable geopolitical location, is located in the geographical center of Europe and its borders with four countries. Such favorable geographic location and the availability of recreational resources makes it possible to develop different areas of tourism. Recreational Resources Transcarpathian region is unique recreational and social potential, from which emerged spa and climatic resorts of sanatoria and health establishments of different ownership.

Keywords: tourist and recreational potential tourist resources

Постановка проблеми. Прибутковість туристичної сфери залежить від унікальності рекреаційних ресурсів, від їх запасів та концентрації в конкретних місцях простору, від їх стану та можливості збереження в найближчій і віддаленій перспективі.

Рекреаційно-туристські ресурси обмежені – залучення їх в економічний обіг повинно враховувати їх пропускний потенціал – максимальне навантаження, яке туристська діяльність може здійснити на туристсько-рекреаційні ресурси без шкоди для їх нормального відтворення. Сукупність природних та антропогенних рекреаційних ресурсів та можливостей їх ефективного використання і є рекреаційним потенціалом.

Прогресивний розвиток рекреаційно-туристичної індустрії в Карпатському регіоні України сьогодні неможливий без ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону для потреб розвитку туристичних продуктів, без формування сучасної інфраструктури на базі стратегічного управління і взаємодії великого, середнього і малого бізнесу та залучення вітчизняних та іноземних інвестицій [4].

Огляд останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження стали наукові праці таких вчених як Пітюлич М.І. [5], Лемко І.С. [2], Петранівський В. [4]. Проте, незважаючи на значущість проведених досліджень, проблема раціонального використання природно-рекреаційного потенціалу потребує подальших досліджень.

Завдання дослідження. Дослідження має на меті розкрити природно-ресурсний та туристично-рекреаційний потенціал Закарпатської області.

Основний матеріал дослідження. Закарпатська область займає дуже вигідне геополітичне положення, знаходиться в географічному центрі Європи і межує з чотирма її країнами. Саме таке вигідне географічне розташування та наявність рекреаційних ресурсів дає можливість розвивати різні напрями туристичної діяльності. Рекреаційні ресурси Закарпатської області складають унікальний рекреаційний і соціальний потенціал, на основі якого сформувалися бальнеологічні й кліматичні курорти з санаторно-оздоровчими закладами різних форм власності.

Природно-рекреаційні можливості області становлять 5,2 % об'ємного і 5,1 % вартісного потенціалу природно-рекреаційних ресурсів України. Область є унікальною екологічною системою заходу України з різноманітним рельєфом та кліматичними умовами. Її територія на півночі захищена Карпатським хребтом, з північного заходу – Татрами, з півдня – західними Румунськими горами і Мараморошським масивом. Від інших регіонів країни область відділяють Яблонецький, Вишківський, Ужоцький, Верецький і Воловецький перевали.

Рекреаційні ресурси Закарпаття включають: бальнеологічні; лісові та кліматичні; біологічні; водні; історико-культурні (багатонаціональна кухня, колоритні традиції); ландшафтні.

Одними із найважливіших природних ресурсів області є бальнеологічні, що включають лікувальні мінеральні води, лікувальні грязі та озокерит. Мінеральні лікувальні води є найціннішим видом бальнеологічних ресурсів. У Закарпатській області широко поширені родовища лікувальних мінеральних вод різних типів. За кількістю та якістю лікувальних мінеральних вод Закарпаття займає перше місце на Україні. Тут зосереджено 620 мінеральних джерел, з яких понад 300 є вивченими.

У області виявлено і досліджено понад 700 водопроявів у складі 67 основних родовищ мінеральних вод біля 30 типів. Із 609 населених пунктів Закарпаття – водопрояви є у 235. На території Закарпаття нараховується близько 50 джерел термальних вод, проте більшість з них знаходяться на території низинних районів області [2].

Аналіз бальнеологічних ресурсів є вкрай важливим, оскільки вони визначають перспективні напрями розвитку туристичного бізнесу. Рекреаційний потенціал передгірських і гірських районів Закарпаття у розрізі бальнеологічних ресурсів подано у таблиці.

Дані таблиці вказують на високу забезпеченість області природними мінеральними джерелами та штучними свердловинами. Однак, частка працюючих свердловин незначна, а їх технічний стан морально застарів та потребує оновлення та модернізації, що стримує розвиток галузі.

На базі мінеральних джерел найефективнішим є розвиток санаторно-курортної діяльності. У мережу санаторно-курортних та оздоровчих закладів Закарпатської області увійшли: 19 санаторіїв, 7 санаторіїв-профілакторіїв, 29 баз відпочинку, по одному пансіонату з лікуванням та відпочинком, 2 курортні поліклініки та 3 дитячі оздоровчо-санаторні позаміські заклади цілорічної дії.

Шосту частину перерахованих суб'єктів зосереджено у Свалявському районі, 14 % – у Мукачівському, 11 % – у Хустському та 9,7 % – у Тячівському районі.

Таблиця

*Бальнеологічні ресурси
досліджуваних районів Закарпатської області*

Райони	Природні мінеральні джерела, од.	Штучні свердловини, од.	Працюючі свердловини, од.	Термальні свердловини, од.	Санаторно-курортні об'єкти, од.
Перечинський	11	11	1	0	3
Мукачівський	8	20	5	7	9
Свалявський	17	70	24	7	10
Хустський	40	41	6	3	7
Іршавський	10	9	0	8	4
Великобerezнянський	29	16	0	0	2
Міжгірський	90	25	5	0	3
Воловецький	8	0	0	0	-
Рахівський	111	38	4	0	4
Тячівський	46	18	7	3	6

Подальший розвиток туристично-рекреаційного комплексу вимагає значних державних інвестицій у модернізацію існуючих та будівництво нових санаторно-курортних закладів. Проте, переважна більшість санаторно-курортних комплексів наразі є приватною власністю, що сприяє підвищенню якості послуг, покращенню матеріальної бази закладів, залученню інвестицій.

За сприятливих економічних умов, наявність таких запасів мінеральних вод може становити значний інтерес для інвесторів у таких напрямках:

- оновлення та модернізація існуючих санаторно-курортних закладів;
- будівництво термальних басейнів, водолікарень й інших оздоровчих закладів;
- будівництво сучасних дитячих оздоровчих туристичних баз;
- будівництво розважально-оздоровчих центрів (аквапарки, спа-центри, велнес-готелі).

Державна політика щодо бальнеологічних ресурсів повинна розпочинатись із проведення паспортизації свердловин та джерел, а також проведення перевірок діяльності туристичного бізнесу на дотримання природоохоронного законодавства.

Для інноваційного залучення термальних водопроїв, потрібне попереднє вивчення досвіду використання термальних вод в Угорщині, де на базі термальних джерел широко поширений термальний туризм.

Сприятливим фактором для туристичної галузі області є також забезпеченість лісовими, біологічними та сприятливими кліматичними ресурсами.

В українських Карпатах збережені найбільші в Європі ділянки пралісів, унікальні рослинні угруповання від низинного до альпійського поясу. Екосистема Карпатського біосферного заповідника віднесена до найцінніших екосистем Землі і входить до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Курортні ліси навколо оздоровниць виконують захисні, санітарні та рекреаційні функції. Вони підтримують дебіт мінеральних джерел, створюють сприятливі умови для лікування, оздоровлення та відпочинку туристів [5].

Для ефективнішого використання лісових ресурсів у туристичній сфері потрібно перш за все забезпечити захист від браконьєрської вирубки цінних порід, а також вивчити і впровадити досвід інших країн у цьому процесі. Інноваційне залучення лісових ресурсів у туристичну сферу вимагає здійснення таких заходів:

- будівництво доріжок на висоті крон дерев;

- будівництво підйомників та канатних доріг з кабінками;
- проведення екскурсій у заповідних зонах.

Забезпеченість області лісовими ресурсами та високогірним ландшафтом сприятливо відображаються і на кліматичних ресурсах. За показниками кількості днів із сонячним сяйвом Закарпатська область поступається тільки південним областям України. Сприятливі кліматичні умови дозволяють забезпечити відпочинок цілий рік, оскільки кліматичні умови для повноцінного відпочинку зберігаються тут протягом 10-11 місяців на рік.

Перевагою туристично-рекреаційної галузі Закарпаття є те, що вона найбільш забезпечена водними ресурсами. Основні ріки області, придатні для організації водних видів рекреаційно-туристичної діяльності – Боржава, Латориця, Ріка, Тересва, Тиса, Уж. Озера та водоспади також цікаві як туристичні об'єкти. Залучення водних ресурсів у сфері рекреації створює умови для диверсифікації діяльності санаторно-курортних закладів. Ефективність цього процесу підсилюється відсутністю екологічно-шкідливих промислових підприємств. Використання водних ресурсів для туристичної діяльності можливе через: будівництво штучних водойм для купання у джерельній воді; створення центрів по сплаву на байдарках; будівництво нових водосховищ, штучних гребель та водопадів.

Міжсезонні циклічні коливання у функціонуванні рекреаційної галузі значною мірою згладжуються розвитком зимових видів відпочинку. За останній період часу інтенсивного розвитку набуло будівництво гірськолижних баз та витягів. Цьому у значній мірі сприяють природно-кліматичні умови та ландшафтні ресурси регіону. Понад 2/3 земельних площ області займають гірські хребти та гори, що сприяє розвитку гірськолижного туризму. Гірські схили в Україні є придатні для облаштування гірськолижних трас за найвищими світовими стандартами. Найбільш придатними для цього виду туризму є гірські райони області.

Ефективне функціонування туристично-рекреаційної галузі значною мірою підсилюється наявністю розвиненої мережі історико-культурних рекреаційних об'єктів, кількість яких у Закарпатті включає понад 700 пам'яток історії та культури, в т.ч. понад 100 пам'яток архітектури [1].

На Закарпатті на порівняно невеликій площі сконцентрована значна частина пам'яток історії, архітектури та культури, добре збереглися звичаї та обряди, оригінальний фольклор, художні промисли, що також підвищує туристичний інтерес і виступає значним рекреаційним ресурсом. Пам'ятки архітектури в області охоплюють період в понад 1000 років і репрезентують всі основні стилі європейської архітектури. В області знаходиться десять середньовікових замків: Ужгородський, Мукачівський і Чинадівський за станом є придатними для використання як екскурсійні об'єкти. Інші сім замків менш, але також придатні для туристично-екскурсійного обслуговування рекреантів.

Історико-культурний потенціал області, за винятком деяких пам'яток, в туристичних цілях використовується недостатньо. Історико-культурні ресурси ефективно можуть використовуватися у сільському туризмі та екскурсійній діяльності, особливо у високогірних селах, за умови розвиненої соціальної та транспортної інфраструктури.

Висновки. Для підвищення ефективності та раціонального використання природно-ресурсного та туристично-рекреаційного потенціалу вкрай важливим є розв'язання цілого комплексу завдань, а саме: проведення обстеження та інвентаризації територій та об'єктів природно-заповідного фонду; відновлення роботи непрацюючих чи неефективно працюючих туристично-рекреаційних закладів, охорона історико-культурної спадщини; забезпечення раціонального використання водопроводів термальних і мінеральних вод.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Закарпатська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.carpathia.gov.ua.*
2. *Курортно-рекреаційні зони Закарпаття: Довідник 2000 / І.С. Лемко, Л.П. Киртич, М.О. Гайсак та ін.: за ред. Киртич Л.П. – Ужгород, 2000. – С.14.*
3. *Верховна рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>*
4. *Петранівський В. Туристичний потенціал краю та організація обслуговування польських туристів у Львівському Передкарпатті // Вісник Львів. ун-ту. – Серія: Міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 24. – С. 241-251.*
5. *Пітюлич М.І. Регіон: соціально-економічні трансформації: Монографія / М.І. Пітюлич, Ю.Б. Кушнір, О.С. Молнар. – Ужгород: Карпати, 2007. – С. 83.*

Стаття надійшла до редакції 26.09.2016

Рецензенти:

кандидат економічних наук, науковий співробітник
Закарпатського регіонального центру СЕІГД НАН України
К.М. Кудак

доктор економічних наук, професор, академік ТАУ і
Міжнародної академії наук екології, безпеки людини та природи,
член Американського математичного товариства, завідувач
кафедри «Менеджмент, маркетинг і логістика» Одеського
національного морського університету **М.Я. Постан**